

PRÒLEG

La redacció d'aquestes ratlles preliminars del present llibre de Jordi Monés pot anar precedida d'algunes sorpreses. Potser al lector pugui interessar-li aclarir aquestes possibles actituds sorprenents, ja que al cap i la fi tenen una estreta relació amb l'autor i amb el contingut de l'obra que presentem i, per tant, mantenen un vincle directe amb els objectius d'aquest pròleg. Hem de suposar que el lector no és pas un especialista en la matèria i coneix tan sols que les activitats i les publicacions de Jordi Monés es refereixen sempre al camp de la pedagogia.

La primera sorpresa me la vaig endur fa unes setmanes, quan l'autor em demanà que fos precisament jo el que escrivís aquestes ratlles. Ell sabia perfectament que no sóc pas un pedagog. Malgrat això, hi insistí i vaig acceptar, fruit de l'amistat i de l'afecte. Potser ell s'havia adonat que jo tinc una certa inclinació a concedir sempre en les meves tasques de professor universitari una considerable importància al vessant pedagògic, especialment al valor sobresortint que té aconseguir una comunicació convenient i adequada amb l'estudiant. En els ambients universitaris dels anys cinquanta i seixanta del segle passat, quan no era pas massa corrent aquesta actitud, sempre l'havia assenyalat i defensat. Sovint en parlava amb els estudiants, un bon nombre dels quals, en aquell temps, es dedicarien precisament a futures tasques pedagògiques, dins dels set cursos de l'ensenyament secundari llavors existent.

En segon lloc em sorprengué, ja fa uns quants anys, saber les activitats professionals de l'autor d'aquest llibre. Quan ell aparegué en les reunions de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'Institut d'Estudis Catalans com a president de la Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana, hom podia suposar, com a resultat de les seves tasques i publicacions, que es tractava d'un professor universitari d'alguna branca pedagògica. Error notable i sorpresa majúscula: pels seus estudis i per la seva activitat professional, Jordi Monés havia exercit de químic. Hom restava sorprès —i admirat al mateix temps— de com un

treball personal concret, realitzat diàriament durant un bon nombre d'anys, fins a prop de 1980, havia quedat completament superat i recobert per unes altres preocupacions i tasques ben diferents. Les sorpreses, de sobte, resten inicialment com un o uns misteris. Podem preguntar-nos des d'on treia o havia tret les hores Jordi Monés per a la nova i paral·lela dedicació fins a plantejar-nos d'on sorgia la força capaç de mantenir un devessall d'activitats i publicacions. Podem pensar que aquest llibre que ara tinc l'honor immerescut de presentar pot representar, fins a cert punt, una culminació d'aquesta etapa diguem-ne pedagògica que, segons tinc entès, va començar a la fi del setè decenni, és a dir, fa prop de quaranta anys.

Una tercera sorpresa pot sorgir de la consideració del contingut de l'obra que ara presento. Qualificat simplement de llibre de pedagogia, pot motivar un possible error. Dit així, ens pot suggerir tot un ventall de matèries ben diverses, des de la definició de nous conceptes i nous objectius de la pedagogia fins a la presentació i discussió de nous mètodes i noves aplicacions; potser, tan sols es tracta de l'anàlisi profunda d'alguna d'aquestes qüestions. Però el títol mateix ja ens adverteix immediatament que les preferències de l'autor van per un altre camí. Una visió, fins i tot ràpida, del contingut ens encamina immediatament cap a un camp d'estudi ben definit. Si a més tenim en compte l'interès que l'autor ha mostrat sempre vers uns certs objectius i uns determinats problemes, comencen a aclarir-se les línies de treball que ell ha preferit i mantingut i podem pensar que, d'una manera o una altra, com abans deïem, aquest llibre respon a una fita assenyalada resultant d'un bon nombre d'anys d'esforç. Per altra banda, un esforç viscut amb tenacitat i entusiasme que ens ajuda a explicar-nos la sorprenent activitat de l'autor en aquest camp pedagògic, una qüestió a la qual ja hem al·ludit també anteriorment.

Assagem de definir, per començar, la visió que de la pedagogia mostra Jordi Monés al llarg dels seus treballs i a més, com una certa culminació, precisament en aquesta obra. Més endavant al·ludirem concretament al contingut del llibre. Sembla que el nostre autor concep la pedagogia sempre, o almenys en nombroses ocasions, com un procés al servei de l'educació d'un o uns grups humans. Llavors, és clar, la pedagogia es presenta com una tasca engrescadora, com un esforç que és, al mateix temps, educador i social. Un esforç que hom efectua en un moment donat i que implica uns resultats positius en un temps encara per venir. D'aquesta manera el tema estudiat constitueix, d'una manera o una altra, per dir-ho en poques paraules, un procés històric, social i educatiu. Aquests adjectius es repetiran amb insistència en les tasques i institucions en les quals el nostre autor ha intervingut i intervé: la societat filial de l'Institut d'Estudis Catalans abans citada, l'embrió de la qual data de 1977, porta per nom Societat

d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana i la revista d'aquesta Societat porta per títol Educació i Història; observem que en la denominació d'aquest llibre hi ha una al·lusió breu, explícita i directa al «desenvolupament econòmic i social» i a un període històric (1714-1939), emmarcat per uns anys concrets, que tenen un profund significat, tant al començ com a la fi, per a la societat catalana. Societat aquesta que queda clarament assenyalada, des del primer moment, en el títol, ja que l'estudi es refereix concretament «a Catalunya».

D'aquesta manera ens queden ben definits —i aquests fets són ja ben netament expressats i mantinguts al llarg de totes les seves recerques i de totes les seves publicacions— els marcs i objectes d'estudi de Jordi Monés. En el sentit més ampli i complet podríem definir-los amb poques paraules: es tracta de cercar les característiques i els resultats d'un procés d'ensenyament, pedagògic i educatiu, que es dona en un determinat període aplicat a una part o a tota la societat catalana. Com a resultat del procés d'ensenyament, sorgiran destacats aquells valors i aquelles capacitats que caracteritzen la societat concreta implícada.

Ja aquests conceptes i aquests àmbits apareixen en els primers treballs del nostre autor. En un any tan llunyà com 1972 ens expressava ja aquest lligam entre unes formes pedagògiques i educatives i uns resultats efectius sobre la nostra societat: «La catalanitat de l'escola i la renovació metodològica apareixen històricament una al costat de l'altra, sobretot en l'ensenyament primari, i salvant alguns períodes, omplen la nostra història de l'escola del que portem del segle XX. Escola catalana i escola nova, escola en català i llibertat del nen, català a l'escola i escola activa, expressen un mateix sentiment i un mateix anhel».

Trobarem nombroses referències a aquestes característiques que defineixen clarament la llarga i fecunda tasca del nostre autor en la desena d'interessants articles dedicats a Jordi Monés que apareixen en el número 5 de la revista Educació i Història, ja esmentada abans, òrgan de la Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana (2001-2002). Val la pena llegir-los, us ho ben asseguro. Es tracta de nombroses informacions i reflexions que expliquen perfectament el marc conceptual —i també afectiu, tot cal dir-ho— en què aquest llibre que ara us presento ha estat concebut i realitzat.

Parlem ara del contingut del llibre. Fins a cert punt tenim una altra sorpresa nova. En aquesta obra, en efecte, no es tracta pas d'un acompanyament que pugui afectar tota la societat, com seria, per exemple, l'anàlisi de les fases pedagògiques preescolars, primàries o secundàries, o bé qüestions concretes relacionades entre si i amb una possible formació i reformació d'infants i adolescents en general. En aquest cas, Jordi Monés considera la formació professional un conjunt de qüestions i problemes units a unes determinades edats i a unes acti-

vitats concretes. Una vegada més, ell es converteix en un dels pocs autors que per primera vegada assagen de plantejar-se nous temes d'estudi i de recerca o noves formes de profunditat dins de l'ampli camp de l'evolució de la pedagogia catalana, amb escassos antecedents previs. L'anàlisi de la formació professional forma part de l'interès que, des de diverses disciplines —demografia, sociologia, geografia humana i regional, antropologia—, s'ha despertat en els darrers decennis. Immediatament ocupa i preocupa també l'economista, ja que l'ensenyament laboral sol ser resultat d'una determinada situació econòmica o pot afectar el futur immediat d'una societat. De nou, la relació profunda entre un procés educatiu i la societat implicada —la catalana, en aquest cas— queda ben palesa.

El període comprès és ben llarg, gairebé de dos segles i mig, des del començament de l'època borbònica fins a la fi de la Guerra Civil de la centúria passada. La divisió cronològica té en compte, és clar, les característiques socials, laborals i econòmiques dels dos grans períodes considerats: tota l'etapa preindustrial fins a la creació d'una estructura estatal d'ensenyament tècnic (mitjan segle XIX) i des de l'inici de dit ensenyament en l'àmbit estatal (1851) fins a la fi de la Guerra Civil del segle passat (1939).

Hom analitza amb cura dins de cada etapa les característiques socials, econòmiques, culturals i educatives que la defineixen i les disposicions i institucions que poden regular i portar a terme l'ensenyament tècnic professional. Entre les institucions queda destacada, durant el primer gran període estudiat, la Junta de Comerç de Barcelona per la tasca que va exercir. Més endavant, ja en el segle XIX, hom considera especialment el paper dels gremis i d'altres organitzacions, com és el cas de les anomenades societats econòmiques d'amics del país.

L'obra adquireix, com és lògic, més densitat de factors i fets i un notable dinamisme i continuïtat en els objectes estudiats, al llarg de tota la segona gran etapa considerada, a partir de la creació d'una estructura estatal d'ensenyament tècnic. El notable impuls en diversos aspectes econòmics, especialment en l'industrial, motiva a Catalunya una extraordinària demanda de mà d'obra en general i, en particular, de mà d'obra especialitzada. Així doncs, la formació professional passa a tenir una notable importància, enmig d'un ambient de nombrosos problemes educatius, laborals i socials. L'aparició de les escoles d'arts i oficis és una de les respostes a la nova situació. Molt interessant també és veure com diverses institucions catalanes reaccionen, al llarg dels quatre primers decennis del segle XX, davant d'aquestes noves i ineludibles realitats. Per això és important l'estudi de les respostes de diverses institucions públiques, algunes ben nostres, de caràcter regional o comarcal (Diputació de Barcelona, Mancomunitat de Cata-

lunya, Generalitat de Catalunya), i també d'altres institucions públiques de caràcter local (Ajuntament de Barcelona, per exemple) o que responen a organismes o agrupacions ben diversos (moviment obrer, grups de la patronal, membres de l'Església).

Voldríem encara subratllar que l'abundant informació, que en nombrosos moments i aspectes intenta ser completa, va sovint acompanyada d'observacions, reflexions i fins i tot de conclusions. D'aquesta manera, aquest llibre de Jordi Monés pot convertir-se, en diverses ocasions, en un motiu de seriosa reflexió per part del lector respecte a diverses situacions històriques, no pas massa llunyanes en el temps, i també quant a diferents característiques i problemes de la societat catalana. Llavors, sota el fil conductor d'una determinada evolució educativa, l'obra passa a adquirir un valor destacat —un «valor global» gairebé— i una possible aplicació social, respecte a bona part de la societat catalana, al llarg de dos segles i mig. Per altra banda, es tracta de reflexions que poden ser vàlides fins i tot per a altres moments històrics.

El que acabem de dir és ben veritat respecte a les qüestions tractades a la tercera gran part del llibre, quan l'autor analitza àmpliament dos aspectes que s'acosten a situacions i problemes actuals. Ens referim a l'exposició sobre la formació professional femenina i la llengua utilitzada en l'escolarització i en l'ensenyament professional. Així doncs, el llibre no queda pas reduït a unes informacions i a unes consideracions sobre el passat. Em sembla, a més de tot el que hem dit al llarg d'aquest pròleg, que aquest obra, en definitiva històrica, ens obliga sovint, d'una manera paradoxal, si voleu, a unes comparances i reflexions sobre el present i el futur immediat de l'educació i la societat del nostre país.

La breu presentació del llibre que acabem de fer no reflecteix pas, és clar, la riquesa de dades, informacions i reflexions que l'obra conté. De tot això el lector tindrà immediatament una bona mostra, tan sols llegint els apartats inicials. Per part nostra, voldríem acabar referint-nos de nou a Jordi Monés, sobre el qual ja hem donat unes pinzellades en el començ i en el decurs d'aquestes pàgines. Constitueix una sorprenent personalitat que de sobte, com abans vèiem, es dedica plenament, d'una manera entusiasta i intel·ligent, a la seva nova vocació pedagògica. I aquest entusiasme —aquesta passió, si voleu— i aquest desig de saber els ha sabut transmetre a una extensa col·lectivitat.

L'obra que tinc l'honor de presentar, des d'aquest punt de vista, després de més de trenta-cinc anys d'afany i publicacions de l'autor, probablement, representa, com ja abans hem insinuat, una sòlida i cabdal culminació entre les activitats i les tasques de l'autor. Si és així, encara he d'agrair-li més que decidís oferir-me aquest pròleg, per part meua de manera ben immerescuda. Dubto que

aquest escrit hagi servit gaire per cridar l'atenció i orientar el lector, però a mi m'ha estat útil per unir-me explícitament i de manera ben sincera i pública a tots aquells que desitgin convertir la publicació d'aquesta obra en el motiu d'un càlid i merescut homenatge a Jordi Monés per la seva fervent i meritòria dedicació a l'estudi de la història de l'educació en el nostre país.

JOAN VILÀ-VALENTÍ
*President de la Secció de Filosofia i Ciències Socials
de l'Institut d'Estudis Catalans*